

PRIKAZI I OSVRTI**GRAČANIČKI GLASNIK**
časopis za kulturnu historijuBroj 52
Godina XXVI
Novembar, 2021.
[str. 157-160]

© Monos 2021

Nihad Halilbegović, Počeci odbrane Sarajeva. Kako smo dolazili do naoružanja, municije i potrebne opreme prvih dana napada na Sarajevo

Autorsko izdanje, Sarajevo 2021.

Nova knjiga Nihada Halilbegovića, istraživača i publiciste iz Sarajeva – Gračanlije po rođenju i dugogodišnjeg saradnika “Gračaničkog glasnika” – posvećena je razdoblju o kome ovaj autor itekako može mjerodavno govoriti. Halilbegović je, naime, bio među neposrednim organizatorima odbrane kako Sarajeva, tako i Bosne i Hercegovine uopće. Jedan je od osnivača Patriotske lige BiH, komandant tzv. prvog štaba Patriotske lige i član rukovodećih tijela ove organizacije, koja je okupljala i uvezivala bošnjačke i bosanskohercegovačke patriote u predvečerje oružane agresije na Bosnu i Hercegovinu. Po službenoj funkciji bio je sekretar za odbranu općine Centar, te ujedno gradski sekretar za odbranu grada Sarajeva. Usko je surađivao s najužim bošnjačkim političkim rukovodstvom na čelu sa predsjednikom Alijom Izetbegovićem.

No, Halilbegović se, poslije rata, profilirao i kao vrijedan istraživač, pisac i publicist – čovjek koji imao hrabrosti prihvatiti se obrade i nekih izuzetno složenih, nerijetko i kontroverznih tema, od kojih, sasvim je očigledno, uglavnom bježe mnogo pozvaniji od ovog autora, kako pojedinci, tako i institucije.. Višestruko je zanimljiv način i metod kojim se Halilbegović služi: naime, bilo da piše sa distance objektivnog istraživača, bilo da piše kao neposredni sudionik opisanih događaja, on se opredjeljuje za tzv. dokumentaristički pristup, nastojeći podastrijeti pred čitaatelja što više argumenata, dokaza, dokumentacije i historijskih izvora. Njegove knjige, stoga, obiluju faksimilima, prijepisima dokumenata, izjavama drugih svjedoka i sudionika, slikovnim i ostalim prilozima – često iz bogate privatne arhive koju je sakupio i sačuvao.

Knjiga “Počeci odbrane Sarajeva” dvanaesta je po redu Halilbegovićeva knjiga; šesta od onih koje se neposredno odnose na razdoblje uoči agresije na Bosnu i Hercegovinu, te početke i

tok Odbrambeno-oslobodilačkog rata (1992.–1995.). Po obimu, knjiga je nevelika – broji svega 160 stranica. Sam tekst, odnosno autorova naracija (protkana citatima drugih svjedoka i sudionika, te citatima iz ostale izvorne građe) obuhvata prve 62 stranice, dok ostatak knjige čine obimni prilozi: faksimili i preslike dokumenata, fotografije, isječci iz video-materijala. Jasno je, dakle, da Halilbegović ni ovom knjigom ne odstupa od svog već ustaljenog historijsko-dokumentarističkog pristupa, što je svakako za pohvalu.

Sama knjiga, izuzimajući priloge i autorov predgovor, obuhvata pet cjelina.

Kroz Uvodne napomene autor upoznaje čitatelja sa pripremama velikosrpskog agresora za napad i opsadu Sarajeva: od naizgled “nevinih” vojnih manevara s kraja 1980-tih, po planovima koji su pravu primjenu doživjeli tokom agresije, preko istraživačke studije o Sarajevu pod opsadom iz 1982. (procjena stručnjaka angažiranih u njenoj izradi bila je da Sarajevo pod opsadom može preživjeti nepuna tri i po mjeseca), pa do famoznih “demonstracija za mir” iz aprila 1992. godine – na koje autor, s punim pravom, još jednom ukazuje kao na pokušaj državnog udara po receptu beogradske velikosrpske kuhinje (čime se, inače, opširnije bavio u jednoj svojoj drugoj knjizi). U okviru ove cjeline posebno obrađuje oduzimanje naoružanja i municije od Teritorijalne odbrane (TO) SR BiH, napominjući da se radilo o vlasništvu građana Bosne i Hercegovine – naravno, uz podsjećanje na indikativno umanjeње efekta TO, do kojeg je došlo u godinama prije nego što je posljednje komunističko Predsjedništvo SR BiH na sraman način “aminovalo” potpuno razoružanje republičke odbrambene sile (pljačka teška tadašnjih 600 miliona \$). Na koncu ovog uvodnog poglavlja autor podsjeća na rezoluciju UN-a o embargu na uvoz oružja za područje bivše Jugoslavije, donesenu na prijedlog Francuske i Engleske – koji je, s obzirom na spomenuto razoružavanje TO-a, direktno pogadao napadnutu stranu, dakle žrtvu kojoj je

oduzeto čak i pravo da se odbrani od agresora i nasilnika.

Aprilskih dana 1992. godine građani Sarajeva su se našli u potpunom okruženju, pod opsadom koja je potrajala pune tri i po godine. Glavni grad Bosne i Hercegovine je od prvih dana opsade i agresije izložen strahovitim razaranjima i bjesomučnim napadima, koje su slabo naoružani i još slabije opremljeni branitelji s mukom odbijali – braneći teritorij površine oko 60 km². Branili su ga bez oružja, municije, logistike, redovnog snabdijevanja... “To su bili sudbonosni i najteži dani za Grad Sarajevo i njegove građane”, ističe autor. “U to vrijeme je dolazila do izražaja snalazljivost i inventivnost patriota, koji su i prije agresije, a posebno nakon napada na Sarajevo, samoinicijativno ili uz organiziranje ili podršku Patriotske lige, Bosni, Sekretarijata za narodnu odbranu, probosankih kadrova MUP-a i drugih, proizvodili improvizirano oružje i minsko-eksplozivna sredstva. I, to je bio embrion namjenske proizvodnje i temelj namjenske industrije, u koju su patrioti ugradili sebe, svoje znanje i želju odbrani grad. Borci su ponekad u redu čekali izradu bombi, tromblona, granata, popravak puške, preuzimali iz ruku majstora i trčeci nosili na položaje. Takvo improvizirano i modificirano oružje prvih dana je i napada na naš grad je imalo značajnu, ponekad i ključnu ulogu...”

Prvo poglavlje knjige govori upravo o toj inventivnosti – naime, o počecima proizvodnje naoružanja i municije, u manjim, zanatskim radionicama i garažama. Riječ je o “oružju” napravljenom od vodovodnih cijevi, prilagođenom za lovačku ili sportsku municiju, koja se do potkraj 1991. godine mogla legalno kupiti. Mnogi su sa takvim “oružjem” dočekali – i zaustavili prve udare agresora.

S izbijanjem agresije, pak, u opkoljenom gradu se faktički pokreće namjenska industrija, o čemu autor piše u drugom poglavlju (Počeci organiziranja proizvodnje naoružanja i municije u ratnoj radionici Mašinskog školskog centra (RMES-MŠC-OB). Posebnu po-

zornost u ovom dijelu posvećuje tragediji koja se dogodila 10. 03. 1993., kada su u eksploziji poginula četvorica radnika, a više ih je teže povrijeđeno. Autor prenosi i tri memoarska zapisa Miralema Čevre, direktora proizvodnje u ratnoj radionici Mašinskog školskog centra.

Na kraju ovoga poglavlja, autor donosi podatke o legendarnoj "Dedinoj rori", improviziranom raketnom lanseru, kojim su branitelji Sarajeva zaustavili nadiranje oklopno-mehanizovanih jedinica JNA u bitci za Predsjedništvo, 2. maja 1992. godine. Naziv ovog oruđa obično se veže za ime Nusreta Šišića Dede, jednog od branitelja, koji je tog dana uspio pogoditi i zapaliti neprijateljski oklopni transporter. Iz ove knjige, međutim, saznajemo da je glavni majstor kod izrade ovih lansera bio Hasan Nalić, također s nadimkom – Dedo. Lanser je proizveden u radionicama Sarajevske pivare, a kako i na koji način – svjedoči Senad Turbo, predratni inženjer "Pretisa", koji je rukovodio samom izradom (njegovo svjedočanstvo Halilbegović prenosi u cjelosti).

U trećem poglavlju knjige iznose se podaci o nabavci naoružanja i municije, te njihovom unošenju u opkoljeno Sarajevo. Prve pošiljke upućene su iz Zagreba, gdje su predstavnici bošnjačko-muslimanskih organizacija i utjecajni pojedinci formirali "Krizni štab muslimana Hrvatske za pomoć Bosni i Hercegovini u ratu" (na čelu sa Šefkom ef. Omerbašićem). Štab je formiran 9. aprila, kada je i počeo djelovati. Prenoseći dijelove iskaza Ahmeda Ikanovića, koordinatora Štaba, Halilbegović iznosi i nekoliko podataka zanimljivih s aspekta naše lokalne prošlosti: naime, prva pošiljka koju je, dobrovoljnim priložima svojih članova nabavio i spremio ovaj štab, bila je upućena ne u Sarajevo, već u Gračanicu. Tu je pošiljku u Zagrebačkoj džamiji preuzeo Dževdet Tinjić (ugledni privrednik, rodom Gračanlija) i odmah je uputio u pravcu Gračanice. No, ta pošiljka nije stigla na odredište: pala je u ruke neprijatelja, pri čemu je njen pratilac zarobljen i maltretiran (riječ je, inače, o Senaidu Memiću iz Sarajeva, kasnijem profesor Poljoprivrednog fakulteta

Univerziteta u Sarajevu, višegodišnjem načelniku općine Ilidža i sadašnjem ambasadoru BiH u Maleziji). A kad već spominjemo Gračanicu, treba reći da autor posebno ističe ulogu i značaj Salima Šabića iz Zagreba, također Gračanlije po rođenju, bliskog saradnika predsjednika Alije Izetbegovića, koji je u početku faktički vodio poslove osiguranja logistike za snage odbrane Republike Bosne i Hercegovine (nakon izvjesnog vremena u tome ga je zamijenio Hasan Čengić).

Inače, pošiljke prikupljene posredstvom Kriznog štaba u Zagrebu upućivane su prema, u međuvremenu formiranoj, logističkoj bazi u Visokom (kasnijem Glavnom logističkom centru Oružanih snaga R BiH). Međutim, Sarajevo je već bilo pod opsadom – potpuno opkoljeno. Jedini "izlaz" u svijet bio je aerodrom, kojeg su kontrolirale snage UNPROFOR-a. Unos oružja pretrčavanjem preko piste bio je isuviše rizičan. Stoga je uspostavljena veza s najbližim slobodnim naseljima s onu stranu obruča – tačnije, selu Ahatovići, na lijevoj obali Bosne, u pravcu Visokog i Kiseljaka. Ne-

posrednu vezu uspostavio je sam autor, dok je s druge strane bio Hasan Mujkić, mjesni aktivist i bivši milicioner iz Ahatovića; njih dvojica su komunicirali služeći se pseudonimima "Zmaj" i "Bosanac". Oružje je iz Visokog preko Bioče transportirano do Ahatovića, odakle je na različite načine faktički krijumčareno u sam grad, kroz obruč agresorskih snaga koji se još uvijek učvršćivao. Pošiljke je, u početku, najčešće prihvatao sam Halilbegović, da bi kasnije prijem i distribuciju tih pošiljki preuzeo Mustafa Hajrulahović Talijan, član Patriotske lige i komandant odbrane Sarajeva, te kasniji komandant 1. korpusa Armije RBiH.

Međutim, kanali snabdijevanja putem Ahatovića prekinuti su sredinom ljeta, 1992.. Autor ne objašnjava pobliže zašto i zbog čega (tek nagovještava – u nastavku teksta), ali svaki bolje upućeni čitatelj je sigurno upoznat s tragičnom sudbinom tog naselja. Početkom juna, agresorske snage iz kasarne JNA u Rajlovcu i okolnih srpskih sela poduzimaju opći napad na Ahatoviće, slomivši otpor slabo naoružanih branitelja. Većina njih stradala je u pokušaju proboja prema Visokom. Oni koji su se predali, nakrcani su u autobus i upućeni u pravcu Olova, da bi u Sokolini kod Ilijaša autobus bio zaustavljen. Srpski vojnici su autobus najprije gađali raketama iz ručnih bacača, otvorivši potom vatru iz automatskog oružja. Ubijeno je 47 Bošnjaka, mještana Ahatovića. "Mladići, heroji iz Ahatovića i Bioče su časno obavili svoju patriotsku dužnost i zaslužili najveća priznanja. Pomogli su u odbrani Sarajeva kad je bilo najteže." – ističe na kraju autor, dodajući: "Nažalost, veliki broj učesnika u ovoj akciji mučki su ubili srpski zločinci, komšije, a njihov komandant Bosanac je ranjen..."

Peto i završno poglavlje nudi neke podatke o izradi uniformi za branitelje Sarajeva, pripadnike Teritorijalne odbrane, odnosno Armije Republike Bosne i Hercegovine. U početku su jedino policijske snage (pripadnici aktivnog i rezervnog sastava milicije) bili propisno uni-

formisani, dok su ostale snage odbrane bile najčešće u civilnoj odjeći, "ponekad vrlo skromnoj, nedovoljnoj da ih zaštiti od nevremena, i nepraktičnoj za ratne uvjete." Pokušaji da se snage odbrane uniformišu prikupljanjem prethodno neizuzetih uniformi od ranijeg TO SR BiH ostali su bezuspješni: "Branitelji su dolazili pojedinačno ili u grupama po uniforme, ali su svi odbili da ih prime, s obrazloženjem da ne žele nositi iste uniforme koje nose vojnici JNA." Odlučeno je, onda, da se te uniforme na neki način preboje. Na koji način se to obavljalo, autor detaljno opisuje u nastavku teksta. Međutim, ubrzo se pristupilo i pokretanju proizvodnje uniformi i vojne opreme, u čemu se istaklo više sarajevskih preduzeća, odnosno predratnih fabrika vojne i civilne odjeće. Nedostatak sirovina, pak, nadomještao se prikupljanjem različitih materijala od građana, uz čiju podršku je proizvodnja i opstajala. "Koliko mi je poznato", zaključuje autor, "nijedna firma nije podnijela fakturu Skupštini grada Sarajeva. Patriotizam građana, koji su ostali u gradu, bio je u njihovim srcima i njihovoj želji da se odbrani grad od onih koji su ga uništavali, u namjeri da nestane ili bude srpski grad Sarajevo, kako su govorile njihove vođe."

Dalje slijede, kako rekosmo, obimni, tematski razvrstani prilozi (Prilog 1 – Prilog 10), s čitavim obiljem faksimila, preslika i fotografija, koji značajno obogaćuju cjelokupan sadržaj ove knjige.

Sve u svemu, knjiga Nihada Halilbegovića, "Počeci odbrane Sarajeva", još jedan je veoma koristan prilog novijoj historiji ovoga grada, ali i historiji Bosne i Hercegovine, kao i proučavanju razdoblja agresije na ovu zemlju i Odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992.–1995. Autor je predstavio niz novih, do sada nepoznatih ili slabije poznatih detalja i podataka, ali donio i obilje građe iz svoje osobne arhive, koju je tokom svog rada skupio i kroz sve ove godine sačuvao.

Edin Šaković